

Indledning

Vi vil gøre noget frygteligt ved jer. Vi vil fratage jer jeres fjende. (Georgi Arbatov, sovjetisk USA-ekspert, 1988)

Vores udfordring i dette nye årtusinde er vanskelig: at forsvare vores nation imod det ukendte, det usikre, det usete og det uforudsete. (Daværende amerikansk forsvarsminister Donald Rumsfeld, 2002)¹

Arbatov og Rumsfeld udtrykker med 14 års mellemrum henholdsvis en trussel om og en erfaring af orienteringstab efter Den Kolde Krigs afslutning. Denne bog undersøger den militære og sikkerhedsmæssige ordensdebat i de to årtier fra Murens fald i 1989 til i dag, en periode med store, globale transformationer: den sovjetiske supermagts fald og Kinas hastige vækst til fremtidig supermagt, økonomisk globalisering, en stadig mere tydelig klimakatastrofe, krige i eks.-Jugoslavien, folkemord i Rwanda, Congo og Sudan, internettets udbredelse, folkelige opstande i den arabiske verden, finanskrak og ikke mindst terrorangrebet 11. september 2001 ti år efter Murens fald, efterfulgt af krigen i Afghanistan og Irak. Vi har altså et tiår efter Murens fald og inden terrorangrebet samt et tiår efter.

Første del af bogen vil groft sagt dække tiåret efter Murens fald og koncentrere sig om globaliseringsdiskussionen, anden del hele den efterfølgende tyveårsperiode med fokus på det amerikanske militær, mens tredje del vil have det sidste tiår efter terrorangrebet og frem til i dag med terrortruslens implikationer som sit primære omdrejningspunkt. Målet med alle tre dele er at undersøge, hvorledes denne periode efter Den Kolde Krigs ophør er blevet forstået, beskrevet og forsøgt kontrolleret af forskellige meningsskabere – lige fra militærplanlæggere i Pentagon, kosmopolitter i akademia, politikere på Christiansborg, al-Qaeda i Tora Bora til kommentatorer i den offentlige debat.

Fokus vil være på Vestens forsøg på at begribe og dominere verdens udvikling, efter at den farlige men genkendelige trussel fra øst forsvandt og nye, mindre synlige trusler syntes at trænge sig frem overalt, et forsøg jeg samler i begrebet *sårbarheder*.

Det grundlæggende og fælles tema i bogens kapitler er forholdet mellem sårbarhed og forhærdelse. Argumentet er, at følelsen af sårbarhed fremkalder nogle særlige reaktioner, der kan samles under betegnelsen *forhærdelseer*, der er forsøg på at immunisere det truede, enten ved rent fysisk at bygge stærkere med armeret beton, stål i stedet for glas etc.² eller – som det i langt højere grad er tilfældet – ved psykisk og særligt ideologisk forhærdelse, der italesætter forståelse, dialog, retsprocedurer etc. som farlige til fordel for villet ignorans, monolog og prioritering af beskyttelse og lydighed over retsbeskyttelse og uenighed.

Siden 2005 har Beredskabsstyrelsen i Danmark hvert år udgivet en *National Sårbarhedsrapport*, der gennemgår det forløbne års kriser lige fra større brande, snestorme og oversvømmelser til pandemier og sikkerhed ved internationale konferencer samt forskellige kommuners og institutioners beredskabstiltag. Fornuften i denne samling og bearbejdning af viden er åbenlys, og min interesse i at fremdrage den er kun at gøre opmærksom på, hvorledes samfundet og dets institutioners sårbarhed tematiseres. Det er, vil jeg hævde, del af en større genbeskrivelse af de vestlige samfund som udsatte, hvori dets bærende institutioner og aktiviteter defineres som ‘kritisk infrastruktur’ (se kapitel 9) med fokus netop på samfundets sårbarhed.

Påstanden er den simple, at sårbarhed fremmer forhærdelse som en overlevelsesstrategi, som vi kan forklare som netop en rationel strategi givet følelsen af sårbarhed, og ikke først og fremmest – som det ofte er sket i kritikken af ‘krigen mod terror’ – som et snu komplot imod politiske modstandere gennem en frygtens politik. En rationel strategi er ikke nødvendigvis det samme som en god eller passende strategi, men vi kan forklare den ud fra den omverdensforståelse, der samles i begrebet sårbarheder. Så, sårbarhed fremmer forhærdelse, men forhærdelse fremmer paradoksalt nok også sårbarhed, idet den manifesterede forhærdelse jo netop fremhæver, at der er noget at frygte. Det er som med politibilen, der patruljerer i villakvarteret for at berolige folk, men hvor deres reaktion er, “En politibil? Åh nej, så har der været indbrud også her i vores ellers rolige kvarter.” Sårbarhed og forhærdelse udvikler sig parallelt, og denne bog søger at forstå, hvorledes dette udspiller sig på niveauet for den ideologiske produktion af både sårbarhed og forhærdelse. Eksemplet med politibilen illustrerer også, at det

sikkerhedsmæssige er i fokus, hvorfor oplevelsen af et ændret konfliktmiljø er afgørende.

Meget af litteraturen foretager en historisk reduktion ved at overbetone og singularisere såkaldt 'konventionel konflikt' mellem to organiserede, uniforme og standardiserede militærenheder, der kæmpede på vegne af en suveræn stat.³ Denne krigsmodel har været undtagelsen, såvel historisk som i de sidste to hundrede år, der ellers fremstilles som den moderne krigs periode. Modellen fungerer nu som et sammenligningsgrundlag, hvor den konventionelle krigs påståede symmetri sættes over for nutidens asymmetriske konflikter, hvilket skematisk illustreres af de fire figurer sidst i indledningen.

Den undersøgte litteratur i første del anvender ofte skematiseringer af konfliktmiljøet som de fire, der er gengivet sidst i indledningen. Fælles for de tre af skemaerne og mange som dem er fremhævelsen af de ikke-statslige voldsaktører og de særlige udfordringer, det giver for en konventionelt organiseret militærstyrke at kæmpe imod en langt mere diffus fjende, end de militære strategier og organiseringer er udviklet til at nedkæmpe. Truslen er blevet mere diffus, og man har blandt andet udviklet et begreb om 'hybrid trussel', der stammer "fra enhver nuværende eller potentiel modstander, inklusive stater, ikke-stater og terrorister, der har evnerne, hvad enten de allerede er demonstreret eller sandsynlige, for at anvende konventionelle og ikke-konventionelle midler på en tilpasset og samtidig måde i forfølgelsen af deres målsætninger."⁴ Den hybride trussel opløser skellet mellem stat og ikke-stat, mellem konventionelle og ukonventionelle midler, mellem krig og terrorisme.

Krig er ikke længere bare krig. Det har det aldrig været, men konsensus i dag er, at de statslige militærapparater først og fremmest står over for det, der i litteraturen ofte kaldes 'konflikter mindre end krig'. Ærindet her er ikke at dissekere, hvad krig virkelig er begrebsligt eller aktuelt, men at se på hvorledes krigsforestillinger stresser systemerne og forståelseskemaerne. Og her tjener den konventionelle krig som grundlaget, på hvilken kompleksitetsforøgelsen fornemmes, hvor forhold som styrkevurdering eller kriges begyndelse, formål og afslutning føles som stadig mere uklare og svært forståelige størrelser. En måde at skitsere kompleksiteten på er ved at fremstille et skema over idealtypiske konflikter baseret på læsning af såvel krigsteoretisk som militærstrategisk litteratur, hvilket fremgår af skemaet over krigens idealtypiske former i appendikset.

I. GLOBALISERING: FRA 90'ERNE TIL 00'ERNE

Globalisering var det afgørende begreb i 1990'erne til opsummering af en lang række begivenheder, processer og reaktioner. Bogen indledes derfor med et kapitel, der analyserer debatten om globaliseringen, hvor det vises, hvorledes globalisering ikke bare er noget, der sker, men noget, der fortolkes og formodes. Globaliseringsdiskussionen er afgørende for at forstå rekonstruktionen af de vestlige stater og den globale orden samt opkomsten af den bekymringskultur og kompleksitetslogik (for ikke at sige forvirringslogik), der afspejles og gennemspilles i bogens og periodens behandlede tekster og tænkere. *Globaliseringsdiskussionen var stedet for sårbarhedens og bekymringskulturens opkomst i 1990'erne.*

Men det var også tiden for et af de mest offensive bud på en politisering af globalisering, nemlig kosmopolitismen og ideen om en forpligtende global retsorden. Der er derfor to kapitler om kosmopolitismen, et der fortsætter sporet fra globaliseringskapitlet og ser på debatten i og om, hvad kosmopolitisme er og kan, og et andet mere kritisk kapitel, der ser på, hvorledes kosmopolitismen måske ikke var den stærke moddiskurs til statsuverænitet, som mange af dens tilhængere mente og mener, men måske også var et sprog, hvorigennem staten kunne genfundere sin suverænitet i nye, værdibaserede principper.

Jeg tolker 1990'erne som en diffus overgangsperiode, der var præget af både optimisme og frygt, og min påstand er, at der var en voksende frygt- og usikkerhedsopbygning i perioden, ikke mindst på grund af krigene i eks-Jugoslavien samt globaliseringen af økonomien i form af udflytning af arbejdspladser og tab af økonomisk suverænitet, der bidrog til at dæmpe begejstringen for de nye tider efter Den Kolde Krigs ophør. Positive forventninger blev i et vist omfang vendt til dystre prognoser, som man f.eks. så det i de mange beskrivelser af fremtiden som 'det kommende anarki',⁵ 'historiens genkomst',⁶ 'den nye middelalder',⁷ der alle forudsagde en mørkere og mere usikker fremtid.

I efterkrigstiden var den dominerende krigstænkning rettet imod stat-stat-konflikter. Der var et vist fokus på oprør og revolutioner fra 1945 og frem samt terrorisme fra 1960'erne og frem, men militærplanlæggere så dette som 'konflikter mindre end krig', og de blev ofte tolket ind i den større øst-vest-konflikt snarere end som noget i og af sig selv, der afgørende udfordrede den statscentriske orden. Det ændrede sig markant, da Østblokken forsvandt. Som der står i bogen *Networks, Terrorism and Global Insurgency*: "Fjenden er ikke længere en genkendelig militær entitet eller en industriel kapabilitet til at føre traditionel krig. Fjenden bliver nu 'vold' og årsagerne til vold."⁸

I 1990'erne angik en væsentlig del af ordensdiskussionen humanitære interventioner og problemer med fejlslagne stater, der mentes at blive det dominerende indsatsområde for de vestlige militærstyrker, dvs. konfrontationer med enten illegitime stater – dvs. stater, der kun af navn var stater – eller deciderede ikke-statslige aktører. I 00'erne forsvandt den diskussion i vid udstrækning til fordel for sikkerhedsdiskussionen, og det i en sådan grad, at interventionen i Libyen i 2010 ikke først og fremmest blev omtalt som en humanitær indsats men som en sikkerhedsmæssig. Også i 00'erne var det – trods to større krige, én imod en ikke-ankendt stat: Afghanistan, og én imod en anerkendt: Irak – den dominerende opfattelse, at fremtidens væsentligste voldelige udfordringer stammer fra ikke-stater. Det er muligt – med alle ske-maets forbehold – at dikotomisere (og dermed for klarhedens skyld bevidst at overdrive) udviklingen fra 90'erne til 00'erne således:

Figur 1.

90'erne	00'erne
humanitær intervention	krigen mod terror
fejlslagne stater, krigsherrer, folkemord, mafiagrupper, terrorister	terrorister, statssponsorer af terrorister
deres lidelse	vores sikkerhed
her/der	der = her
moralsk diskurs	sikkerhedsdiskurs
intervention et valg	intervention en nødvendighed
“Dette er en retfærdig krig baseret på værdier” (Tony Blair om Kosovo)	“Vi er i Afghanistan, så Taleban ikke kommer her” (Lars Løkke Rasmussen)
værdier, overskud	trusler, angst, underskud
global optimisme	skræmt selvtillidstrækkelighed

Denne bog vil have sit primære fokus på 00'ernes reaktioner og analyser; ikke mindst da de er langt mere udfordrede af omgivelserne end 90'ernes diskussion om humanitære interventioner, der kunne føres på baggrund af vestligt moralsk og politisk overskud. De satte ikke spørgsmålstegn ved vestlig overlegenhed. De bekræftede den. Det bliver lidt mere prekært i 00'erne. Fælles for de to perioder er dog en fornemmelse af accelererende kompleksitetsforøgelse i konfliktmiljøet.

2. MILITARISERING: NYE TRUSLER, NYE USIKKERHEDER

Andel del – *militarisering* – fokuserer på det amerikanske militærs samtidsforståelse og fremtidsplanlægning.

Der er en række oplagte grunde til særligt at fokusere på det amerikanske militær. Det er det absolut største og stærkeste; dets budget til både tropper og teknologisk udvikling er uden sammenligning med andre stater (Pentagon bruger syv gange mere pr. soldat end alle EU-landene tilsammen på udvikling af ny teknologi);⁹ det er det eneste militær med global rækkevidde og tilstedeværelse; og endelig så kopieres dets doktriner og strategier af alverdens militærstyrker: Vennerne kopierer det for at kunne samarbejde med amerikanerne, fjenderne for at kunne besejre dem. Det amerikanske militærs vurdering af verdens tilstand, og deres beslutninger om teknologi, strategi, intervention og meget andet, er en af verdens afgørende ordensskabende faktorer.

I de samlede styrkers fælles rapport *Joint Operating Environment* fra februar 2010, der er en oversigt over det amerikanske militærs konfliktscenarier, skriver de i indledningen:

Det menneskelige vilkår vil garantere, at usikkerhed, tvetydighed og overraskelse vil dominere tingenes gang. Hvor omhyggeligt vi end tænker over fremtiden; hvor omfattende vores forberedelser end er; hvor sammenhængende og gennemtænkte vores begreber, træning og doktrin end er; så vil vi blive overrasket [...] Vi vil finde os selv uforberedte af ændringer i de politiske, økonomiske, teknologiske, strategiske og operationelle miljøer. Vi vil blive overrasket over vores fjenders kreativitet og kunnen.¹⁰

Det er denne fokusering på usikkerhed, tvetydighed og overraskelse, der har min interesse i denne bog. Det kan være en fair beskrivelse af verdens gang som sådan. Det interessante er det amerikanske militærs opskrivning af usikkerhed, tvetydighed og overraskelse som et grundvilkår i en situation, hvor de med lige så stor ret kunne have fokuseret på deres uden historisk sidestykke politiske, økonomiske, teknologiske, strategiske og operationelle overlegenhed.

I en rapport fra Office of Force Transformation fra 2003 står: “Gennem dets strategi og handlinger influerer USA på arten af fremtidens militære konkurrencer”. For at “fraråde fremtidig militær konkurrence er USA nødt til at udforske revolutionære operationelle koncepter, processer, evner og organisatoriske arrangementer.” For at alt kan forblive det samme, må alt forandre sig:

Formålet med militær transformation er at opretholde og forbedre amerikansk militær forrang i en tid med uforudsigelige, potentielt uforholdsmæssige forandringer i det strategiske sikkerhedsmiljø.¹¹

For at USA kan forblive globalt dominerende må det hele tiden forandre sig, fordi dets omverden forandrer sig, og fordi dets fjender og udfordrere hele tiden tilpasser sig det amerikanske militærs forandringer.

Et gennemgående tema i den amerikanske militærstrategiske debat er netop dette symbiotiske forhold mellem forandringer i det amerikanske militær og dets fjender. I en rapport fra det amerikanske National Defence University med titlen *Shock and Awe. Achieving Rapid Dominance* skriver redaktørerne, at man nu – i 1996 – står i en unik situation uden eksterne, ligeværdige udfordrere. Men,

[...] potentielle modstandere kan ikke forventes at ignorere USA's fremtrædende militære kapabilitet eller undlade at forsøge at udnytte, omgå eller modgå det. Med andre ord, konfronteret med USA's militære overlegenhed i skibe, tanks, fly, våben, og vigtigst i kompetente kampsoldater, vil potentielle modstandere formodentlig forsøge at *ændre vilkårene for fremtidig konflikt* og gøre de amerikanske fortrin så irrelevante som muligt.¹²

Den amerikanske militære overlegenhed risikerer altså at skabe sin egen forældethed, idet den tvinger modstanderne til at omdefinere "vilkårene for fremtidig konflikt". Det er netop læsningen af tegn på dette og forsøgene på at finde en respons hertil, der optager store dele af den militærstrategiske litteratur, vi skal se på i anden del. To af de væsentlige former, som de udpeger som fremtidige konflikters anatomi, er 'ny krig' – krigsherrer, børnesoldater og kriminelle, der kæmper for profit og af blodlyst frem for politiske målsætninger – samt 'ny terrorisme' – nihilistisk massevold udført for voldens egen skyld eller for eskatologiske dommedagsvisioner. Konfronteret med disse udfordringer er den konventionelle "militære overlegenhed i skibe, tanks, fly, våben" mindre vigtig, og værre endnu: Den kan vise sig at være decideret farlig for USA's sikkerhed, da den netop tvinger fremtidens fjender til asymmetriske svar på en overlegenhed, de ikke kan matche men måske overliste.¹³

'Asymmetri' er blevet kodeordet eller fællesbetegnelsen for udfordringen og udfordrerne.¹⁴ Men der er grund til en vis skepsis over for forklaringspotentialitet i begrebet, da det netop er blevet en fællesbetegnelse for alt, der truer USA. Alle udfordrere forventes at handle asymmetrisk, og det betegner i første

omgang ikke andet end et fravalg af den direkte, konventionelle konfrontation, som den idealtypisk kendes fra to hæres sammenstød på åben slagmark. Men i definitionerne af asymmetri ligger også at gøre det, fjenden opfatter som sin styrke, til vedkommendes egentlige svaghed, og det rejser det åbenlyse spørgsmål om, hvem der så nogensinde har kæmpet symmetrisk og dermed angrebet, hvor fjenden var lige eller stærkere?¹⁵ Som militærhistorikeren Hew Strachan har skrevet:

Som enhver ordentlig hærchef ved, selv når to hære med sammenlignelige organisationer og tilsvarende våbensystemer støder sammen, så vil de ikke kæmpe 'symmetrisk'. I stedet vil de søge at udnytte hinandens svagheder og ofte lede efter den mindst forventede mulighed for at maksimere deres egen relative fordel. 'Symmetrisk krig' er noget, hære gør i deres fredstidsdrømme.¹⁶

Der er derfor grund til at se på 'asymmetri'-diskursen i mindre grad som en refleksion over modstanderens nye måde at kæmpe på og i større grad som en artikulering af fornemmelsen af, at ens overvældende styrke reelt kunne vise sig at være en svaghed.

Det amerikanske militær har siden Murens fald oprustet kraftigt på dets evne til organisatorisk forandring. I ikke ringe grad inspireret af managementlitteraturens antibureaukratisme er 'stadig forandring og tilpasning' afgørende kodeord. Rationalet er det samme som bag virksomhedsforandring: Man må løbende forudse og reagere på ændringer i sine relevante omgivelser: For virksomheden er det f.eks. indkøbsmønstre og udgiftsprofiler, for militæret er det konfliktmiljøet. Murens fald introducerede usikkerhed i systemerne, da den klart definerede fjende forsvandt. Derfor er den amerikanske militærplanlægning gået fra kremlologi til sociologi, altså fra læren om den sovjetiske fjende til læren om samfundet (og ikke længere kun stater) og de trusler, der vokser ud heraf.

Og det er disse debatter, som jeg også vil fokusere på i anden del, hvor der zoomes ind på fire områder, fire menneskelige livsvilkår, der gøres til militære interventionssfærer. At de militariseres vil her sige, at de forstås i militærstrategiske termer og søges udnyttet og forandret i militær øjemed. De fire vilkår eller sfærer er 'vejret', 'byen', 'rummet' og 'nettet'. Andre kunne selvfølgelig have været valgt, f.eks. 'kroppen',¹⁷ 'havet', 'offentlig meningsdannelse', 'kulturen',¹⁸ ligesom man kunne have valgt et teknologiperspektiv, der kunne have fokuseret på den militærstrategiske anvendelse af bioteknologi, nanoteknologi, kunstig intelligens, kognitiv videnskab eller robotteknologi.¹⁹ Her har

jeg udvalgt fire temaer, der er væsentlige for aktuel amerikansk politisk og militærstrategisk debat, og som giver mulighed for at undersøge interaktionen mellem ydre politiske og sociale udviklinger og så indre, militærstrategiske forandringer.

Formålet er ikke, som det ofte ses i litteratur om militarisering, og særligt den, der fokuserer på det amerikanske samfund eller militær, at påstå nogen ond, militaristisk eller imperialistisk vilje bag udviklingerne; det er ikke at afsløre USA som årsagen til verdens dårligdomme; det er ikke at påstå, at der er noget iboende a priori forkert ved militæret eller ved militære løsninger. Formålet er udelukkende at undersøge – med en vis kritisk brod – hvorledes det amerikanske militær forstår sin omverden, forstår sig selv og søger at bringe de to, omverdenen og selvet, i forbindelse og samklang med hinanden. I modsætning til megen militariseringslitteratur (der særligt efter 11. september har kritiseret ‘militariseringen’ af det amerikanske samfund i generel forstand)²⁰ søger jeg at skelne ikke kun begrebsligt men også analytisk mellem *militarisering*, der er et militærfagligt blik på og omformning af omgivelserne, og *militarisme*, der er en normativ præference for militære løsninger, måske endda en fejring af samme. Man kan sige som den amerikanske sociolog C. Wright Mills, at militarisering er “en militær definition af virkeligheden”,²¹ og at min interesse netop er, hvorledes denne definition formes.

Det er jo selvfølgelig klart, at ingen fordoms- og interessefrit bringer sig selv i samklang med sine omgivelser. Trusler findes ikke bare derude klart og entydigt dechifrerbare. Som der står i et studie af amerikansk strategitænkning:

På trods af den logiske indpakning af forsvarsplanlægning, så er der betydelige beviser for, at kvaliteterne af de amerikanske militærstyrker mere bestemmes af kulturelle og institutionelle præferencer for bestemte former for militærstyrker end af ‘truslen’. Der er mange måder at fortolke en trussel på; der er mange måder at håndtere en hvilken som helst fortolkning af en trussel på.²²

Vi skal derfor også se på, hvorledes særlige kulturelle præferencer og forestillinger influerer på amerikansk militærplanlægning; hvorledes særlige historier og tolkninger gentages og gentages, indtil de får karakter af fakta; hvorledes populærkultur, politik og militær griber ind i hinanden; hvorledes truslen altid allerede mødes, begribes og imødegås af andet og mere end truslen selv, nemlig af de forestillinger, der allerede eksisterede, før truslen blev en trussel; og hvordan det, der overhovedet kommer til at blive set som en trussel, aktuel eller potentiel, ikke kun har med verdens sande tilstand at gøre men også med

idéerne, frygten og præferencerne hos dem, der er sat til at identificere og neutralisere trusler. Der er i den amerikanske militærdebat en akut og stadig fremmanet følelse af krise; en krise, der altid er overhængende, men som bliver anledning til eller argument for handling. Som der står i management-bogen *Leading Change*, som det amerikanske militær har benyttet sig meget af: “Synlige kriser kan være enormt hjælpsomme til at fange folks opmærksomhed og fremtvinge følelsen af påtrængende nødvendighed.”²³

Et eksempel på dette finder vi i en rapport fra den neokonservative tænketank Project for a New American Century, der udkom umiddelbart før 2000-præsidentvalget i USA med titlen *Rebuilding America's Defenses*. Hovedbudskabet i rapporten er, at USA er verdens ubetinget stærkeste magt, at ingen synes at kunne rivalisere med USA, men at der alligevel i tiåret fra Murens fald til rapporten har været “et fald i det amerikanske forsvars styrke”. Idealet for rapportens forfattere er at fastholde en “uudfordret amerikansk militær overlegenhed”,²⁴ og der sættes lighedstegn mellem amerikansk militær styrke og verdensfred, men det bagvedliggende budskab i rapporten er, at USA er på nippet til at kollapse rent militært, og at kun en radikal oprustning vil kunne sikre USA's militære position og dermed verdensfreden.

Et bagvedliggende tema i rapporten og i denne bog er forholdet mellem *omnipotens* og *impotens* (hvilket er en anden måde at sige sårbarhed og forhærdelse på), det vil her helt konkret sige forholdet mellem det amerikanske militærs historisk set enorme globale dominans og så den stærke følelse hos de amerikanske militærplanlæggere af at være ved at tabe førerposition og handleevne. At være den uden sammenligning største og mægtigste gør ikke rolig og sikker. Det skaber tilsyneladende en enorm tvivl, en stadig nagende frygt for tilbagegang, et næsten manisk udikig efter potentielle trusler, og en retorik, der svinger mellem selvbevidst hævde af egen unikhed og styrke på den ene side og så frygtsom tvivl om muligheden af at bevare det eksisterende på den anden. Afstanden mellem USA og resten af verden i forhold til våben og våbenteknologi, baser og budgetter, skaber ikke kun frygt blandt USA's fjender og nervøsitet blandt dets allierede og venner. Det skaber også nervøsitet i USA selv, da enhver forandring kan være det, der forvandler USA's fordel til en ulempe. Det er glimrende formuleret i en rapport om udvikling af militæret, hvor der i kapitlet om ‘Det påtvingende behov for militær transformation’ står:

Selv om USA's militære evner er alle eksisterende, konventionelle trusler overlegne, da vil vores overherredømme hastigt mindskes over tid, hvis vi ikke fortsætter

med at forbedre vores militære dygtighed. USA's væbnede styrker må transformere sig, før vores modstandere har lukket gabet mellem dem og vores militære evner, eller de har udviklet effektive modsvar [...] Selv om USA's militærstyrker nyder betydelige fordele i mange aspekter af væbnet konflikt, så vil USA blive udfordret af modstandere, der besidder eller skaber nye koncepter til at overkomme vores fordele.²⁵

Det er denne frygt for at miste overherredømme: at overmagten kun er tilsyneladende eller foreløbig, der styrer store dele af den omfattende militærstrategiske og militærteknologiske debat i USA. Det amerikanske forsvarsministerium er lovforpligtet til hvert fjerde år at udgive *Quadrennial Defense Review*, som er det amerikanske forsvarsministeriums væsentligste vurdering af sin samtids strategiske udfordringer og de doktriner, der svarer dertil. Den 30. september 2001, små tre uger efter terrorangrebet den 11. september, udkom Bush-regeringens første review. Heri stod der i forordet:

Angrebet på USA og den krig, vi er blevet ramt af, fremhæver en fundamental betingelse for vores livsvilkår: Vi kan ikke og vil ikke vide præcis, hvor og hvornår USA's interesser vil være truede; hvornår USA vil blive angrebet; eller hvornår amerikanere kan risikere at dø som resultat af angreb. Vi kan vide noget om trends men vil være usikre om begivenheder. Vi kan identificere trusler, men vi kan ikke vide, hvor eller hvornår USA eller dets venner vil blive angrebet. Vi bør med alle kræfter prøve at undgå overraskelser, men vi må også lære at forvente dem.²⁶

I februar 2010 udkom det seneste review, der er interessant på grund af sin langt fredeligere tone under Barack Obama, end de var under George W. Bush. Der er større fokus på fredelige tiltag, humanitære indsatser og internationale samarbejder, men sårbarhedens retorik opretholdes (om end også den er lidt mere afdæmpet end tidligere):

I tillæg til eksisterende konflikter står USA over for et komplekst og usikkert sikkerhedslandskab, i hvilken forandringshastigheden forsætter med at accelerere. Ikke siden Sovjetunionens fald eller afslutningen af Anden Verdenskrig har det internationale miljø være påvirket af så vidtgående og konsekvensrige forandringer. Opkomsten af nye magter, ikke-statslige aktørers voksende indflydelse, spredningen af masseødelæggelsesvåben og andre destruktive teknologier samt en række af fortsatte og fremvoksende tendenser udgør dybtgående udfordringer til den internationale orden.²⁷

Der er altså en række systemiske udfordringer, og så er der et forhold eller en forestilling, som vi vil se gå igen i mange af de analyserede dokumenter og udtalelser: “Vores fjender er tilpasningsdygtige og vil udvikle systemer og taktikker, der *udnytter vores sårbarheder*.”²⁸ Det er forståelsen af at operere i et stadig mere komplekst, omskifteligt sikkerhedsmiljø konfronteret af stadig mere innovative og flygtige fjender, der er bedre og bedre til at udnytte de sårbarheder, der akkumuleres netop ved at forsøge at beskytte sig, som er fokus i min læsning af de fire militariseringsfelter.

Jeg er ikke militærekspert og har ingen teknisk kompetence på de undersøgte områder. Mine analyser angår ikke, om det er sådan konfliktprofilen ser ud, om de amerikanske militærplanlæggere teknisk, strategisk og økonomisk kan gøre det, de siger, de vil; men er udelukkende et *blik på deres samtidsdiagnose og de praksiskonsekvenser, de drager deraf*.

3. TERRORISERING: BOMBER I VORES BEVIDSTHED

Tredje del – *terrorisering* – fokuserer på terrorismens og antiterrorismens konsekvenser for den ideologiske debat om, hvilken slags samfund vi er og bør være.

Det er klart, at titlen på denne del kan misforstås derhen, at mit argument er, at vestlige politikere og kommentatorer terroriserer på samme måde, om end med andre midler, som al-Qaeda. Det er selvfølgelig ikke mit argument. Jeg bruger terrorisering som en betegnelse for den frygt, som terrorisme og andre voldsudbrud skaber i befolkningen. Det vil sige, at jeg bruger ‘terrorisering’ i sin mest åbenlyse betydning, som det at terrorisere gennem voldelige angreb uden for decideret krig. Men jeg bruger det også i en anden og bredere betydning som reaktionen på sådanne angreb; som det at blive terroriseret, og i dette tilfælde ser jeg på en dobbelthed hos den terroriserede, nemlig både hvorledes terroriseringen virker på samtidsforståelsen, og hvorledes denne frygt fremmanes og fremhæves. Igen: ikke for at hævde en lighed mellem terroristen og antiterroristen, men for at fremhæve, at både det faktiske terrorangreb og fremmaningen af det potentielle angreb virker terroriserende; altså sættes der fokus på, hvorledes det antiterroristiske argument er strukturelt og argumentativt nødt til på sin vis at gentage den frygt, den terrorisering, som det ellers er antiterroristens formål at udrydde. Dette gøres til tider bevidst som en instrumentel brug af frygtpolitik, men det er ikke mit ærinde eller argument her.

I en undersøgelse af reaktionerne på terrorisme er det passende og givtigt også at se på det, der reageres på, nemlig terrorismen, her den islamistiske

terrorisme og særligt den, som al-Qaeda har stået for. Derfor indledes denne del med et kapitel om Osama bin Ladens verdensforståelse og selvbeskrivelse. Selv her efter hans død er der grund til at se lidt nærmere på, hvordan den, der mest effektivt blev billedet på vores frygt og sårbarhed, forstod sin voldelige praksis. Ærindet her er ikke at give en trusselsvurdering eller normativ fordømmelse af al-Qaeda-terrorismen men at bringe den stemme og omverdenstolkning frem, der har jaget os de sidste ti år, og at gøre det for dernæst at vende sig til bogens egentlige ærinde, nemlig Vestens tematisering af sig selv. Bogen afsluttes med en analyse af højreekstremistisk terrorisme, da den tværs over Europa har vist sit voldspotentiale, og fordi Anders Breiviks terrorangreb den 22. juli 2011 kan siges at udgøre afslutningspunktet for det tiår, der blev indledt med terrorangrebet på USA den 11. september 2001. Det afsluttende kapitel forsøger derfor også at undersøge de strukturelle eller idémæssige forbindelser imellem disse to terrorismer, den islamistiske og den højreekstremistiske.

4. FORSTÅELSER OG MISFORSTÅELSER

Temaerne i denne bog er ofte kontroversielle og genstande for megen politisk-ideologisk tumult. Ofte baseres tumulten på mere eller mindre vilde misforståelser af de andres hensigter. Jeg forestiller mig ikke, at en bog som denne kan undgå misforståelsen, villet eller ikke. Men jeg kan dog måske sige lidt her, der kan afhjælpe den uvilgede misforståelse, og som derfor måske også kan udstille den vilde som netop påtvunget min tekst imod dens erklærede hensigt.

Der er den misforståelse, der kommer af den akademiske bearbejdning af politiske emner, der ofte kan antage et desinteresseret, måske endda kynisk, blik. Den akademiske dyd om neutralitet – hvilket ikke er det samme som ligegyldighed eller manglende evne til stillingtagen – anstreges i min behandling af disse emner til bristepunktet. Man kan ikke på hver side tage afstand fra dette eller hint. Læseren må stole på, at også jeg forfærdes over terrorangreb, ikke føler en skjult glæde ved amerikanernes tab den 11. september, og ikke arbejder for en islamistisk magtovertagelse af Danmark (utroligt nok er alt dette noget, man hurtigt kan blive beskyldt for).

At behandle Vesten, Danmark og USA især, og at gøre det med en vis kritisk indstilling kan let give et skævt billede af min hensigt. Det er ikke at udstille Vesten som krigsgale; det er ikke at trække på den gamle militariseringslitteratur, der ofte kun så ondskab strømme ud af Pentagon (og ikke så

meget ud af Kreml); det er heller ikke at producere et anklageskrift imod USA eller forsvarsskrift for al-Qaeda. Jeg anlægger et analytisk og kritisk blik på Vesten – det analytiske blik må være kritisk for ikke at være rent deskriptivt – og behandler ikke Mellemøsten, islam eller islamistisk terrorisme på samme grundige måde (om end der er et kapitel herom). Det skyldes ingen normativ eller politisk præference for islamisme eller en uvillighed til at diskutere og kritisere den. Det skyldes ikke et vestligt selvhad eller en humanists automatreaktion. Det skyldes to ting især. For det første at Vesten er det, jeg kender og kan. Det er dens idétraditioner, jeg er vokset op med som borger og som akademiker. For det andet og direkte af det første, så er det Vestens fortsatte samtale med og udvikling af sig selv, jeg er interesseret i at bidrage til.

Af samme opmærksomhed på Vesten følger også faren for, at når man behandler reaktionen på frygtfænomener, så kan det ofte se ud, som om man slet ikke er interesseret i eller tror på det frygtelige; altså at den bagvedliggende præmis for analysen er, at det hele er hysteri, at der ingen trussel er, at man ikke skal frygte islamismen, at frygten er det eneste af frygte osv. Hertil er at sige, at jeg på ingen måde underkender truslerne imod os, men at *det her i denne sammenhæng ikke er mit ærinde at vurdere eller fremstille truslens realitet men dens diskursivitet*. Det betyder også, at jeg i det kapitel, der faktisk handler om al-Qaeda og bin Laden ikke er optaget af en trusselsvurdering (det gør andre og professionelle langt bedre) eller af moralsk fordømmelse (det er gratis og uinteressant). Det, jeg er interesseret i, er, hvorledes al-Qaeda forstår sig selv og sin omverden. Det fremhæver uvægerligt den ræsonnerende side af terrorgruppen på bekostning af dens voldelige side, men da terrorangrebene er tydelige og velegnet, er der måske grund til også at skænke den anden side, voldens tale, et øjeblik opmærksomhed, uden at det derved bliver et forsvar eller undskyldning for terrorisme. At forstå er ikke at tilgive.

Endelig er der den vilde misforståelse, der ikke ønsker at forstå men at fordømme. Det er den, der ringer til en om natten og truer med død. Det er den, der skriver alenlange mails og breve om den ‘muslimske magtovertagelse af Danmark’ fyldt med løsrevne korancitater og konspirationsteori (for islamkritikere er det sikkert beskyldninger om racisme). Det er den, der forstår ethvert kritisk blik på Danmark, USA, Vesten, antiterror-indsatsen som et knæfald for fjenden. Til den vilde misforståelse er der intet at sige, da den intet vil lære.

Til alle andre er der håbet om en god debat om vigtige spørgsmål. Bogens kapitler og temaer har allerede været diskuteret med mange, nogle enige, andre uenige. Det har sjældent været kedeligt, og det har ofte været lærerigt. Særligt

vil jeg gerne takke deltagerne på to efter- og videreuddannelseshold i 'Politisk filosofi i det nye årtusinde' samt 'Politikkens transformation og aktualitet' for glimrende og engagerede diskussioner; mine kolleger på det nu hedengangne Institut for Filosofi og Idéhistorie, der praktiserede tværfagligt arbejde, indtil vi blev nedlagt i tværfaglighedens navn; tilhørerne på utallige foredrag rundt omkring i landet, der ofte uden anden baggrund end interesse stillede de helt rigtige spørgsmål; Klitgården for en fantastisk uge ved Vesterhavet i maj 2011, der blev indledt med bin Ladens endeligt, og hvis dejlige rammer gav troen på projektet tilbage og tiden til at skrive videre på noget, der aldrig skulle have taget så lang tid, men som alligevel var et år mere undervejs.

5. OM BOGEN

Denne bog er skrevet, så den forhåbentlig både er interessant og relevant for den akademiske og den almene læser. Den kræver noget af sin læser. Sproget og begrebsapparatet er ikke alle steder lige let eller ligetil. Til gengæld behandler den en tid og en tematik, der burde være læseren bekendt. Håbet er, at bogens analyser og fremstillinger både er så genkendelige, at det virker vedkommende, og så fremmede for en umiddelbar betragtning, at man kan risikere at lære noget nyt eller se tingene fra en anden vinkel end præsenteret i hverdagens journalistiske fremstillinger.

Alle kapitlerne er tænkt som selvstændige og afrundede analyser i deres egen ret, men også som anledninger til at udvikle og fremstille begreber og analyser, der kan bruges til at betragte andre fænomener, end dem jeg har valgt. Håbet er derfor, at bogen kan bruges til at dissekere nyhedsstrømmen lidt bedre og til at foretage analyser på et forhåbentligt mere oplyst og spændende grundlag end ellers. For den særligt interesserede læser er der et omfattende note- og litteraturapparat, som alle andre læsere trygt kan ignorere.

Dele af denne bog har i forskellige udgaver været bragt andre steder, men er alle i forskelligt omfang blevet tilpasset og omskrevet. De enkelte kapitler kan læses hver for sig eller i den rækkefølge, man selv skulle ønske. Der er intet fremadskridende argument. Der er til gengæld en række genkommende temaer, der behandles fra forskellige vinkler, med forskellig empiri og med forskellig vægt, således at der forhåbentlig fremstår en vis samling på analysen af det, der har været to urolige og forvirrende årtier.

Figur 2. *Global Engagement: A Vision of the 21st Century Air Force, 1996*²⁹

Sikkerhedsmiljøet under forandring	
<i>I går</i>	<i>I dag</i>
Velkendte modstandere og forståelige trusler	Uforudsigelige modstandere, ukendte trusler
National overlevelse på spil	Vitale interesser på spil
USA truet af sovjetisk atomangreb	USA i stor risiko for begrænsede terrorangreb
Humanitære operationer noget sekundært og "mindre"	Et væld af humanitære operationer bliver normen
Begrænset adgang til 'avancerede' teknologier	Global udbredelse af avanceret teknologi
Langsom spredning af atomare, biologiske og kemiske (ABC) våben	Hurtig spredning af ABC-våben
Kamphandlerne koncentreret om slettelandskaber, ørkenområder	Konflikter også sandsynlige i byområder, junglelandskaber og bjerge
Omfattende struktur med fremskudte baser	Militærmagt i stigende grad udgående fra USA
Information et supplement til våbensystemerne	Information er et våben/mål

Figur 3. *A Military Guide to Terrorism in the 21st Century, 2005*³⁰

Sammenligning af konflikter			
	Konventionel krig	Guerillakrig	Terrorisme
<i>Enhedsstørrelse</i>	Store (hære, korps, divisioner)	Medium (delinger, kompagnier, bataljoner)	Små (som regel under ti personer)
<i>Våben</i>	Hele spektret af militært isenkram (luftvåben, kampvogne, artilleri osv.)	Fortrinsvist lette infanterivåben, men indimellem også artilleri	Håndvåben, håndgranater, stormgeværer og specialvåben som bilbomber, fjernstyrede bomber, bomber udløst af barometertryk
<i>Taktik</i>	Typisk kombinerede operationer med deltagelse af flere forsvarsgrene	Kommandotaktik	Specialiserede taktikker: bortførelser, attentater, bilbomber, kapringer, barrikaderet gidseltagning osv.
<i>Mål</i>	Som oftest militærenheder, industrianlæg og transportinfrastruktur	Som oftest militærenheder, politi og administrativt personel såvel som politiske modstandere	Statslige symboler, politiske modstandere og offentligheden som sådan
<i>Ønsket effekt</i>	Fysisk ødelæggelse af erklæret fjende	Hovedsagelig fysisk nedslidning af fjenden	Psykologisk frygt, tvang og sikkerhed
<i>Territorial kontrol</i>	Ja	Ja	Nej
<i>Uniform</i>	Bærer uniform	Bærer ofte uniform	Bærer ikke uniform
<i>Anerkendelse af krigszoner</i>	Krigshandlerne begrænset til anerkendte geografiske områder	Krigshandlerne begrænset til det/ den krigsramte land/ region	Ingen afgrænsede krigszoner. Operationer over hele verden
<i>International legitimitet</i>	Ja, hvis udført i overensstemmelse med internationale regler	Vurderet i forhold til overholdelse af internationale regler	Nej
<i>National legitimitet</i>	Ja	Nej	Nej

Figur 4. Det amerikanske forsvars Command and Control Research Program fra 2003 med titlen: Future Operational Environment – Security Threat Matrix³¹

Træningsmekanismer

→ Samarbejde

<p>Bevogtning/Overvågning (Brug af amerikansk militærmagt til at støtte fredsbevarende operationer og komplekse begivenheder, der kræver et sikkert operationsmiljø)</p>	<p>Understøttelse af civile missioner (Det amerikanske militærs samarbejde med civile enheder for at fremme amerikanske nationalinteresser)</p>
<ul style="list-style-type: none"> • UNMIH (Haiti) • Joint Endeavor (Bosnien) • INTERFET (Øst-Timor) 	<ul style="list-style-type: none"> • Opsøgning af savnede efter militære operationer
<ul style="list-style-type: none"> • Restore Hope (Somalien) • Joint Guardian (Kosovo) • Essential Harvest (Makedonien) 	<ul style="list-style-type: none"> • Support Hope (Rwanda) • Shining Hope (Kosovo) • Provide Comfort (kurdere)
<ul style="list-style-type: none"> • Caribisk narkobekæmpelse • Sikkerhed i forbindelse med OL i Athen • Bekæmpelse af terrorgrupper ved hjælp af internettet 	<ul style="list-style-type: none"> • Noble Eagle (national sikkerhed) • Bekæmpelse af følgerne af bio- og kemisk terror
<ul style="list-style-type: none"> • Garden Plot (optøjer i Los Angeles) • Arrestation af CIA-attentatmand (Kansi) • Globaliseringsprotester (WTO, G8, IMF osv.) 	
<ul style="list-style-type: none"> • Karantæne med henblik på inddæmning af hjemligt udbrud af Ebola-virus 	<ul style="list-style-type: none"> • Fuerte Apoyo (ørkanen Mitch) • Avid Response (jordskælv i Tyrkiet) • Bekæmpelse af skovbrande (Mexico, Centralamerika)

→ Frembrydende udfordringer

Figur 5. Skema over klassisk krig og hybrid krig³²

Klassisk krig: stat mod stat	Hybrid krig: uidskrænket krigsførelse
<p>Sejrherrer installerer et pålideligt styre Der oprettes et pålideligt politi Styret opbygger tillid Klare frontlinjer Befriede områder fungerer som sikre tilflugssteder, men også som et fjendtligt besat territorium, så længe der ikke begås uhyligheder mod minoriteter eller oppositionelle strukturer Militæret har monopol på magt og våben Krigserklæringer Fredstraktater eller våbenhvileaftaler Mellemstatslig krig Irregulære kampe udkæmpes ofte sideløbende med konventionel krigsførelse Fjenden afvæbnes Civile er ubevæbnede Klare skel mellem soldater og civile, ven og fjende Statslige strukturer underlægges politiske beslutninger Behørigt reglementer for krigsførelsen Udefrakommende indblanding inddæmmedes Klare militære retningslinjer for politisk styring, strategi og operationer og taktik</p>	<p>Regeringsstyre af begrænset effektivitet Upålidelige militær- og politistyrker Fejlslagen statsdannelse eller tendens dertil Korrupt styre Fanatisme, radikalisme, ekstremisme Ingen sikre tilflugssteder, intra-statslig krig Ikke-statslige aktører dominerende Fred og krig på samme tid Ingen frontlinjer, alt er 'politisk' Støttemagter står over for ikke-loyal civilbefolkning Problematisk at skelne mellem 'ven' og 'fjende' Fjenden anvender brutale metoder, især rettet mod civilbefolkningen (kvinder, børn) Separatisme Reglementer for krigsførelsen vil hæmme allierede styrker i forhold til opretholdelse af <i>Ius in Bello</i> Bevæbnede civile Våben- og narkohandel Børnesoldater Udefrakommende indblanding hjælper oprørsstyrker og guerillaer Terrorisme, fanatisme Psykologisk krigsførelse, falsk propaganda</p>